

Per a què serveixen els arquitectes?

La pregunta la formularia així: per a què serveixen els arquitectes? Introduint el verb servir sembla que s'està fent una apel·lació a la funcionalitat. Servir pot voler dir utilitat pràctica però també utilitats simbòlica o estètica, que tanmateix són necessàries per anar tirant, tot i que sovint no en siguem conscients. Amb totes dues coses té a veure l'arquitectura. Per molt que alguns, fent-se l'espavilat (quan en realitat són tan sols uns especuladors), hagin volgut confrontar-les. En nom de la funcionalitat –i de l'economia– s'han volgut justificar monstrositats estètiques i operacions destructives del teixit urbà. De la mateixa manera, però a una escala molt menor, alguna vegada s'ha abusat de les pretensions formalistes i s'han fet edificis perfectament inhabitables. Jo crec que no es pot anar contra l'essència de les coses: una casa (o una ciutat, a una altra escala) ha de ser un espai que reuneixi les comoditats físiques i estètiques mínimes per ser habitada. I si no s'acompleixen aquests requisits –perquè el menyspreu pel client (especialment si és pobre) fa que hi valgui tot, mentre es guanyin diners, o perquè la petulància del creador li fa confondre un galimaties de nivells i d'escalas amb un lloc per viure– l'arquitectura no serveix.

Tots els sabers generen una filosofia espontània, un pensament propi de l'ofici que, en grau més o menys explícit, més o menys conscient, és compartit, imprimeix caràcter entre els practicants d'una professió. La filosofia espontània de l'arquitecte és molt pròxima a la del militar, encara que practicada amb altres mitjans (no sempre ni forçosament menys destructius). Ambdós contemplen el territori com un espai disponible sobre el qual es pot actuar amb una certa impunitat. Per al militar és un espai de conquesta: ocupació d'un territori. Per a l'arquitecte és un espai a modelar: construir un medi en el marc del qual creixen i viuen els homes en saviesa i virtut. Els grans moviments arquitectònics, utòpics i no tan utòpics, són l'expressió suprema d'aquesta filosofia.

Qualsevol filosofia espontània es tempera i s'adapta a mesura que apareixen les rugositats de la vida real, en aquest cas de l'espai disponible, i de les persones que l'habiten. De mica en mica, l'arquitecte descobreix les dificultats que planteja marcar un espai conforme a la raó. I apareixen els habituals contrapesos als excessos de la racionalitat teòrica: els interessos i els desitjos de les persones i de les societats. Aquesta multiplicitat és el que constitueix això que anomenem ciutat.

Hi ha hagut al llarg de la història una dura pugna entre els poders polítics, els poders econòmics i els ciutadans, per donar a les ciutats les formes precises. Algunes de les grans innovacions (els bulevards que obren el camí de les ciutats modernes, per exemple) no són alienes a la lògica d'afavorir alhora la possibilitat i el control de la circulació de persones i mercaderies. Els arquitectes han estat entremig com a braç executor, en un equilibri que no sempre ha caigut del costat bo. Tot desastre urbanístic té com a mínim tres signants: el diner, el polític i l'arquitecte. I la responsabilitat no és eludible per molt que s'invoqui la preeminència del client i el sagrat principi neoliberal del deixar fer.

L'arquitecte belluga entre el poder polític i el poder econòmic, procurant salvar l'ànima –o la imatge–, trobant vies per expressar les seves idees. L'ús que el polític ha fet de l'arquitecte

expressa la voluntat de l'Estat de fer d'àrbitre davant dels abusos del poder econòmic i d'explotar el valor simbòlic de la pedra com a factor d'activació del consens ciutadà. Barcelona n'ha estat un bon exemple. L'aliança entre el príncep i l'arquitecte ha servit per a una millora objectiva de la ciutat i també per renovar l'orgull dels barcelonins a través de la identificació amb els nous símbols públics que fiten la ciutat. Tanmateix, inevitablement, aquestes aliances acaben derivant cap el «bon gust» i deixen poc espai a l'experimentació. El polític busca, lògicament, els gustos mitjos, els de la majoria, i aquests, forçosament, han d'haver passat pel sedàs d'allò convencional. De les primeres experimentacions en parcs i places (que van culminar amb el mite de les places dures) a principis dels vuitanta a la joia de la corona olímpica (el pavelló d'Isozaki), es pot resseguir perfectament la corba que va de la innovació creativa al pastís d'aniversari.

En sentit estricte, doncs, els arquitectes haurien de servir per posar funcionalitat i gust a les cases i a les ciutats. L'habilitat de teixir la millora del paisatge urbà, enmig del sistema d'interessos i apetències que constitueixen una ciutat, és a dir, sense pretensions de *tabula rasa* (que sempre acaben generant monstres) i sabent que tot té, feliçment, el ròssec permanent de la complexitat, tot això constitueix la dignitat de l'arquitecte. Evitar que les ciutats es destrueixin hauria de ser el seu compromís moral (i les ciutats no sols es destrueixen per la guerra; moren una mica cada vegada que es posen portes a la llibertat –la invisibilitat és el valor més preat de la ciutat– i que es cremen els rastres de la memòria). Sense que aquests imperatius hagin de bloquejar el valor essencial d'una ciutat: el canvi. Un canvi que ha de tenir un sentit i una direcció: acollir la gent més diversa i en condicions raonables.

A la ciutat actual, diversitat vol dir complexitat. En aquesta complexitat, les propostes utòpiques ja no hi caben. De fet, la utopia ha estat sempre (encara que els arquitectes no se'n volguessin adonar) contradictòria amb la ciutat. Una utopia és allò que no té lloc precís on ubicar-se. La ciutat, per començar, és un lloc. I és sobre el lloc que es construeix, en successives capes, la ciutat fruit de l'al·luvió de persones i coses caigut sobre aquell territori.

L'arquitecte, doncs, sap que el seu somni de disposar i marcar a gust un territori cada cop és més improbable. I que hi ha problemes, vells i nous, formulables en termes espacials, que són els seus, que requereixen respostes. Començant pel problema essencial, el primer, el de la casa: la peça articular de tot el *puzzle* urbanístic. Per què ha estat tan de temps abandonat el problema de l'habitació? Per què fa tant de temps que no surten idees noves en torn d'aquesta qüestió cabdal i s'acumulen les salvatjades especulatives? És una reacció d'impotència, una claudicació de l'arquitecte i del poder públic? Juntament amb aquest tema inescapable, la pròpia idea de territori i de ciutat canvia. La ciutat ja no és el que era, ni està clar si podrà mantenir allò que té d'essencial. Els territoris perden els seus perfils i es creuen amb els problemes de moviment i de temps. Tot es relativitza. Apareixen espais nous. Mutacions i fluxos ens indiquen aquesta nova relació espacio-temporal. Contenidors i *terrain vague* ens identifiquen els nous espais que la ciutat genera, sovint com a deixalles que cal reciclar. Els arquitectes tenen molts motius sobre què reflexionar si volen seguir-nos convenent que segueixen servint per a allò en què els havíem atribuït la competència: dissenyar un marc habitable tant en sentit funcional com en un sentit formal.